

Rafał JAWORSKI*
Warszawa

Nieznana korespondencja króla Zygmunta Augusta z Mikołajem Radziwiłłem Rudym i Ostafim Wołłowiczem z lat 1550–1571 ze zbiorów Biblioteki Czartoryskich

Korespondencja ostatniego Jagiellona z członkami litewskiej rady wielkksiążęcej, pomimo wielokrotnie podkreślanej w literaturze jej wagi dla poznania dziejów politycznych Wielkiego Księstwa, pozostaje nadal słabo rozpoznana. Wyjątkiem są tu listy wymieniane pomiędzy Zygmuntem Augustem a Radziwiłłami. Obecnie znanych jest blisko 400 zachowanych listów króla do członków tego rodu¹. Korespondencji zwrotnej pozostało niepomierne mniej, mimo iż Radziwiłłowie, zapewne niedługo po śmierci króla, zadbali o odzyskanie przynajmniej części swoich listów. Ostatecznie znalazły się one w oddziale IV (Listy książąt Radziwiłłów) tzw. warszawskiego Archiwum Radziwiłłów. Należy przypuszczać, że znaczna część listów Radziwiłłów adresowanych do monarchy uległa nie tylko rozproszeniu, ale nawet celowej ztracie. W testamencie Zygmunta Augusta znalazła się dyspozycja, nakazująca Annie Jagiellonce zniszczenie prywatnego archiwum, tzn. spalenie listów bez ich czytania².

Z samych listów króla do Radziwiłłów, jak również zamieszczonych na nich dopisków archiwalnych wiemy, że listy te składane były początkowo w luźne fascykuly „rok za rokiem, miesiąc za miesiącem”, które w przypadku najważniejszych nadawców następnie zszywano i oprawiano³. W przypadku listów Zygmunta Augusta do Radziwiłłów dysponowaliśmy do 1944 r. czterema oprawionymi (zapewne już w XVI w.) tomami oryginalnych listów. Zawarty w trzech woluminach materiał powielają kopie z XVIII wieku⁴.

* Autor jest stypendystą Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej.

¹ Najnowsze wydawnictwo listów ostatniego Jagiellona do Radziwiłłów: *Listy króla Zygmunta Augusta do Radziwiłłów*, opracowanie, wstęp i komentarze I. Kaniewska, Kraków 1999 (dalej: *Listy*) — rejestruje 365 listów. Por. artykuł recenzyjny tejże edycji: M. Janicki, R. Jaworski, *Nad nową edycją listów króla Zygmunta Augusta*, *Przeł. Hist.*, 90, 1999, z. 3, s. 347–364, gdzie w Aneksie I (s. 361–363) wykaz 33 ineditów. Po ukazaniu się owego artykułu natrafiono na jeszcze osiem nie uwzględnionych w edycji listów króla do Radziwiłłów, zob. Aneks do niniejszego tekstu.

² *Testament Zygmunta Augusta*, oprac. A. Franaszek, O. Łaszczyńska i S. E. Nahlik, „Źródła do Dziejów Wawelu”, t. 8, Kraków 1975, s. 40–41.

³ Dopisek na liście Zygmunta Augusta do Mikołaja Rudego (Kraków, 4 VIII 1552 r.), jak zaznaczył edytor, zapisany późniejszą ręką (S. A. Lachowicz, *Pamiętniki do dziejów Polski zawierające listy oryginalne Zygmunta Augusta*, Wilno 1842, s. II). W *Listach* list ten opublikowano z pominięciem noty (nr 16, s. 65–66). O tym, że od momentu wypłynięcia korespondencji do jej uporządkowania w archiwum Radziwiłłów, mogło upłynąć kilkanaście lat, świadczy polska zapiska dorsalna na liście nr 1 niniejszej edycji, którą datować można na okres po utworzeniu w Wielkim Księstwie Litewskim powiatów w 1566 r., a więc 16 lat po spisaniu listu. Zob. też *Listy*, nr 11, s. 53.

⁴ M. Janicki, R. Jaworski, op. cit., s. 347–349, 358. Edycję nie uwzględnionego w *Listach* tomu korespondencji ze zbiorów Oddziału Rękopisów petersburskiej Rosyjskiej Biblioteki Narodowej (f. 971, *Sobranie avtografow P. P. Dubrowskogo*, op. 2, Polša, č. 1, t. 62; dawna sygn.: *Collectio autographorum*, sygn. 62) przygotowuje do druku M. Janicki.

Oryginalne listy znajdujemy także rozproszone w powstałych w XIX w. poszytach materiałów szesnastowiecznych, a także jako pojedyncze egzemplarze. Możemy przypuszczać, że są to szczątki istniejących zapewne niegdyś innych jeszcze fascykułów czy nawet zwartych tomów, które nie dochowały się do naszych czasów. Przykładem jest korespondencja króla z Mikołajem Radziwiłłem zw. Rudym (1512–1584) z poszytu dokumentów ruskich z Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, sygn. 2893⁵.

Ten liczący 330 stron poszyt powstał z luźnych papierów, znajdujących się w zbiorach biblioteki, i został oprawiony w latach 1848–1876, tj. w okresie, gdy zbiory Czartoryskich przechowywano w Paryżu. Wskazuje na to znajdująca się na wyklejce oprawy drukowana sygnatura introligatorni: „A. Binant; 5 et 7, Rue de Cléry, à Paris”. Przy oprawianiu do poszytu dodano na początku sześć kart liniowanego papieru, zapewne z przeznaczeniem na spis zawartości.

Przy doborze akt do scalenia jedynym bodaj kryterium był język. W ten sposób mechanicznie zespolono ze sobą dokumenty ruskie o różnej proveniencji. Archiwista tworzący poszyt najprawdopodobniej nie znał języka źródeł, nad którymi przyszło mu pracować, lub też znał go zbyt słabo, by poradzić sobie z tak skomplikowanym zadaniem. Świadczy o tym brak ciągłości chronologicznej akt oraz zszycie w błędnej kolejności kart obszerniejszych dokumentów⁶. Z pewnością temu też archiwistcie zawdzięczamy wysoce nieprecyzyjny tytuł jednostki — „Zbiór akt trybunalskich i wojskowych dotyczących ziem ruskich” oraz błędne ramy chronologiczne — „1554–1790”⁷.

Większość dokumentów pomieszczonych w poszycie pochodzi ze zbiorów nieświeskich, o czym świadczą dowodnie osiemnastowieczne sygnatury. Trafiły one do zbiorów Czartoryskich za sprawą Kajetana Kwiatkowskiego⁸.

Wgląd w przebieg jego służby oraz rolę, jaką odegrał w rozproszeniu archiwaliów nieświeskich daje wniosek o wszczęcie postępowania przeciwko Kwiatkowskiemu, sporządzony we wrześniu 1829 r. przez Generalnego Prokuratora Masy Radziwiłłowskiej Izidora Suliminowicza, skierowany do Sądu Komisji na Interesa Radziwiłłowskie⁹.

Obowiązki bibliotekarza nieświeskiego powierzył Kajetanowi Kwiatkowskiemu w 1804 r. książę Dominik Radziwiłł. Jak dowiadujemy się z późniejszej relacji, nowemu bibliotekarzowi „razem z biblioteką powierzona została jego dozorowi najbogatszy i najszacowniejszy w tym kraju zbiór rękopismów historycznych i dyplomatycznych, oraz zbiory medalów, numizmatów, minerały, przedmioty historii naturalnej, obrazy, ryciny, makiety, modele — słowem to wszystko cokolwiek do nauk i sztuk pięknych, a co w przeciągu wieków oświecony i zamożny Dom Książąt Radziwiłłów w kraju i za granicą troskliwie zgromadził”¹⁰. Głównym zadaniem nowego bibliotekarza, pełniącego jednocześnie obowiązki archiwariusza, było dokonanie inwentaryzacji oraz sporządzenie katalogów książek i rękopisów historycznych.

Korzystając z braku nadzoru, Kwiatkowski sukcesywnie wynosił z powierzonych jego opiece zbiorów cenne książki oraz archiwalia. Proceder ten trwał do roku 1810, kiedy Kwiatkowski, zapewne bojąc się zdemaskowania, porzucił posiadłość. Śmierć ks. Dominika (w 1813 r.) i wlokące się sprawy o spadek po nim spowodowały, że kradzież spostrzeżono dopiero w 1818 r. W lipcu tegoż roku zagrożony procesem nierzetelny bibliotekarz zwrócił dwadzieścia najcenniejszych książek oraz dokumenty niezbędne dla ekonomicznego funkcjonowania ordynacji¹¹.

⁵ W artykule recenzyjnym (M. Janicki, R. Jaworski, op. cit., s. 358; por. ibid., już bez błędu, Aneks I) błędnie podano, że w poszycie znajdują się również listy króla do Mikołaja Radziwiłła zw. Czarnym. Na temat korespondencji Zygmunta Augusta z Radziwiłłem Rudym zob. R. Ragauskienė, *The ruler and his noble subject: the communication model of the correspondence between Sigismund Augustus and Mikalojus Radvila the Red, 1546–1572*, „Lithuanian Historical Studies”, 3, 1998, s. 5–26.

⁶ W złej kolejności zostały zszyte karty z tekstem zaręczenia wierności z 1548 r. (BCzart., sygn. 2893, s. 55–72).

⁷ O błędnym wskazaniu dat granicznych akt w poszycie świadczą choćby zamieszczone niżej listy nr 1–4.

⁸ Na temat działalności Kwiatkowskiego — R. Jankowski, *Burzliwe losy archiwum Radziwiłłów z Nieświeża od XV w. do 1838 r.*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, 11, 2000, s. 67.

⁹ BKór., sygn. 7459, k. 10–23. Jest to kopia przesłana na ręce Tytusa Działyńskiego. O jego związku ze sprawą zob. niżej.

¹⁰ Ibid., k. 10.

¹¹ Ibid., k. 11v–12; T. Zielińska, *Archiwa różnych linii rodu Radziwiłłów w polskich zbiorach publicznych*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, 7, 1997, s. 110.

Gdy w kręgach naukowych pojawiły się wiadomości o wspaniałej bibliotece zgromadzonej przez Kwiatkowskiego, zarząd majątku radziwiłłowskiego wytoczył mu proces o bezprawne zawłaszczenie powierzonego mienia. W trakcie kolejnych rozpraw w latach 1821–1824 r. Kwiatkowski zaprzysięgał wielokrotnie, że „żadnych papierów z Nieświeża nie ma”¹². Składając taką przysięgę, Kwiatkowski nie mijał się z prawdą, albowiem już w czerwcu 1821 r. sprzedał praktycznie większość archiwaliów zawłaszczonych z Nieświeża za pośrednictwem Edwarda Raczyńskiego hrabiemu Tytusowi Działyńskiemu za kwotę dwóch tysięcy talarów (12 tys. złotych polskich)¹³.

Uwagę na archiwalia o niewątpliwie nieświeskiej proveniencji, pozostające w zbiorach biblioteki kórnickiej, zwróciła edycja szeregu dokumentów na łamach „Dziennika Warszawskiego” przez Jana Kazimierza Wójcickiego, „bibliotekarza i konserwatora manuskryptów hr. Tytusa Działyńskiego”¹⁴. Kwiatkowski próbował się tłumaczyć, iż hr. Działyńskiemu sprzedał „jedynie bibliotekę po ojcu odziedziczoną”¹⁵.

W konkluzji pisma z 1829 r. Generalny Prokurator Masy Radziwiłłowskiej prosił Sąd Komisji o doprowadzenie do spisania i urzędowego zabezpieczenia wszelkich zbiorów bibliotecznych oraz archiwalnych pozostających w posiadaniu Kwiatkowskiego, a Tytusa Działyńskiego o zwrot „nabytych dzieł, rękopismów i dalszych zabytków z Domu Książąt Radziwiłłów przez J. Pana Kwiatkowskiego wyniesionych, jako alienacji nieuległych”¹⁶.

Jednakże hr. Tytus Działyński nie był jedynym nabywcą archiwaliów radziwiłłowskich, ukradzionych przez „złodzieja książek”, jak Kajetana Kwiatkowskiego nazwał Joachim Lelewel¹⁷.

Akta z Nieświeża za sprawą Kwiatkowskiego trafiły także w ręce ks. Adama Jerzego Czartoryskiego. Początkowo nieuczciwy archiwista chciał mu sprzedać całą swą kolekcję utworzoną z zagrabionych archiwaliów. Negocjacje na ten temat były bardzo już zawansowane. Świadczy o tym przechowywany w zbiorach Biblioteki Czartoryskich list Kajetana Kwiatkowskiego do ks. Adama, datowany z Warszawy 28 IX 1813 r. W piśmie tym były bibliotekarz nieświeski oświadczył, że nie godzi się na wypłacanie mu procentu z 3000 zł, „ostatniej — jak pisze — i niezmiennej sumy”, lecz żąda wypłacenia chociaż części ustalonej ceny. Wtedy „cały zbiór mój rękopisów — obiecuje — podług katalogu oddać temu, kogo Książę wskażesz”¹⁸.

Niestety w liście brak jakichkolwiek wskazówek co do charakteru omawianych archiwaliów. Jedyną wzmianką jest zastrzeżenie przez Kwiatkowskiego prawa „wstępu i użycia [archiwaliów — przyp. R. J.] w części tej, która by mi potrzebna była do jednego panowania z dziejów narodowych, nad którym pracuję”¹⁹. W pierwszej połowie drugiego dziesięciolecia ubiegłego wieku Kwiatkowski pracował nad monografią panowania Władysława IV, którą na początku 1814 r. przedstawił warszawskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk²⁰. Chodzi tu najprawdopodobniej o materiały archiwalne

¹² BKór., sygn. 7459, k. 13v–15.

¹³ Umowa pomiędzy Działyńskim a Kwiatkowskim stwierdzała, że przedmiotem transakcji były „różne i rozmaite rękopisma polityczne” (ibid., k. 1–1v). W zbiorach kórnickich w tej samej jednostce archiwalnej, zachował się „Rejestr rękopismów do dziejów polskich należących w Warszawie będących spisanych” (k. 48–74v), gdzie na okładce znajduje się odręczna zapiska Działyńskiego — „Odebrane moim imieniem przez hr. Edwarda Raczyńskiego. Tytus Działyński” (k. 48). Natomiast na ostatniej karcie spisu znalazła się własnoręczna notatka hr. Raczyńskiego, stwierdzająca, że osobiście, według tegoż rejestru, 10 lipca (zapewne 1821 r.) archiwalia „arendował”. Spis obejmuje w sumie 698 pozycji. Wspomniany rejestr jest niewątpliwie wynikiem działalności Kwiatkowskiego, chcącego w ten sposób uporządkować zawłaszczone z Nieświeża archiwalia. Zob. także J. Zathę, *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej*, Wrocław 1963, s. XXVII–XXIX; *Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej XVI–XVIII w.*, oprac. R. Marciniak, M. Muszyński, J. Wiesiołowski, t. 2, Wrocław 1985, s. 364.

¹⁴ Zob. „Dziennik Warszawski”, t. 4, 1826, s. 325–328; t. 6, s. 66–67, 69.

¹⁵ BKór., sygn. 7459, k. 17 v, 19–20.

¹⁶ Ibid., k. 22v–23.

¹⁷ *Listy emigracyjne Joachima Lelewela*, wyd. i wstęp H. Więckowska, t. 4: 1849–1861, Wrocław–Kraków 1954, nr 1203, s. 403; zob. koniunkturę przytoczonego fragmentu — B. Krakowski, *Kajetan Kwiatkowski*, PSB, t. 16, s. 358.

¹⁸ BCzart., sygn. 5476, s. 582–583. Najprawdopodobniej wspomniany „katalog”, jest tożsamy z „Rejestrem” z Biblioteki Kórnickiej. Zob. przyp. 13.

¹⁹ Ibid., loc. cit.

²⁰ Pracę opublikowano jako *Dzieje narodu polskiego za panowania Władysława IV*, Warszawa 1823. W wykazie wykorzystanych w książce rękopisów Kwiatkowski przywołuje *Zbiór różnych pism publicznych w materiach statystycznych i historycznych zaszytych od r. 1633 zebranych kilka ksiąg in folio z biblioteki piszącego te dzieje* (s. XXIV). Zob. ibid., przypisy na ss. 18–19, 156–157, 238–239, 282, 334, 424.

które Kwiatkowski zebrał w swym archiwum w jednostki pod nazwą „Akta za panowania Władysława IV (1632–1648)”²¹.

Do realizacji transakcji między Kwiatkowskim a ks. Czartoryskim ostatecznie nie doszło — archiwalia trafiły do Kórnik. Najpewniej przyczyną zerwania umowy były wspomniane kwestie finansowe. Jednakże przy okazji zawierania powyższej transakcji nieliczne, luźne archiwalia nieświeskie trafiły do zbiorów Czartoryskich. Dowodnie świadczą o tym osiemnastowieczne sygnatury nieświeskie. Zarówno w Kórniku, jak i w Bibliotece Czartoryskich znajdujemy dokumenty z tych samych fascykułów, w których przechowywano archiwalia zgromadzone w Nieświeżu²².

Wspomniany nieprecyzyjny opis oraz trudny paleograficznie charakter pisma znajdujących się w poszycie źródeł spowodował, że materiał pochodzący z niego został tylko raz opublikowany. Krakowski poszyt odkrył dla nauki rosyjski historyk i edytor Mitrofan F. Downar–Zapolski. Ze sporządzonego przez niego odpisu Dymitr I. Dowgiałło wydał jeden z dokumentów z poszytu BCzart. 2893. Jest to pochodzący zapewne z 1548 r. projekt zaręczenia wierności i opatrzenia potomstwa, który miał zostać wydany Zygmuntovi Augustowi przez radę gospodarską w momencie objęcia przez niego tronu polskiego²³.

Fakt, że do okresu międzywojennego nikt nie korzystał ani nie publikował materiałów pochodzących z Nieświeża, a za sprawą Kwiatkowskiego włączonych do zbiorów Biblioteki Czartoryskich, spowodował, że kwestia ta nie stała się przedmiotem zainteresowania spadkobierców i administratorów dóbr radziwiłłowskich, w przeciwieństwie do zakupu dokonanego przez Działyńskiego.

Nie będziemy tu omawiać zawartości całego poszytu, kryjącego nie wykorzystane dotychczas, jak się wydaje, przekazy historyczne, dotyczące m.in. dziejów stosunków Rzeczypospolitej z Moskwą i Chanatem Krymskim w XVI–XVII w. oraz Ukrainy doby Bohdana Chmielnickiego²⁴. Skoncentrujemy się jedynie na zgromadzonej w nim korespondencji ostatniego Jagiellona.

Niniejsza edycja obejmuje dziesięć oryginalnych listów ruskich z lat 1550–1571. Dziewięć listów to korespondencja wymieniona pomiędzy królem a Mikołajem Radziwiłłem Rudym. W tej liczbie ostatni Jagiellon jest nadawcą siedmiu z nich, odbiorcą natomiast dwóch listów. W edycji zamieszczono również mandat Zygmunta Augusta adresowany do Ostafiego Wołłowicza, dotyczący Mikołaja Rudego²⁵.

Korespondencja nie tworzy zwartego korpusu ani pod względem chronologicznym, ani tematycznym. Są tu listy ściśle urzędowe, o charakterze mandatów, jak np. dwa listy do Mikołaja Rudego o zwołaniu sejmów — litewskiego do Grodna po Wielkanocy 1568 r. i już wspólnego, do Warszawy na styczeń 1572 r. — czy też o powierzeniu Rudemu zwierzchnictwa nad całą siłą zbrojną Litwy („poruczenia hetmaństwa”) w obliczu groźby najazdu tatarskiego w lutym 1550 r.²⁶ Do poszytu trafiły też listy półoficjalne, w których np. król informował Rudego o przebiegu rokowań z poselstwem moskiewskim, czy też pisma stanowiące odpowiedzi władcy na zapytania w sprawach doraźnego zarządu województwem wileńskim (tzw. nauki).

²¹ BKórń., sygn. 346–347; por. BKórń., sygn. 7459, k. 63v–65.

²² Np. fascykuł 58 Spraw Publicznych: BKórń., sygn. 1535 — dok. nr 9, 11, 14, 17–20, 22, 29–33, 36, 43, 44, 46, 51; *ibid.*, sygn. 1536 — dok. nr 3, 5, 23, 25, 26, 39, 47, 48, 52, 57; BCzart., sygn. 2893 — dok. nr 4, 7, 10, 35, 42, 45, 53, 54, 60.

²³ *Belaruskі Archiu. Archivum Alboruthenicum*, t. 1: (XVI–XVII st./sec.), Mensk–Mensci 1927, nr 1, s. 1–5. Wydawnictwo do czekało się recenzji (K. Borzemski, „Ateneum Wileńskie”, 7, 1930, z. 1–2, s. 354–365), lecz nie weszło szerzej do obiegu naukowego. Niemożność dokonania dodatkowej kolacji tekstu sprawiła, że zaręczenie opublikowano z licznymi błędnymi lekcjami. Edycja pozbawiona jest komentarza (poza uwagami wydawcy we wstępie do publikacji — s. XIV–XVII) oraz aparatu naukowego. Dokument ten stanowi niezwykle świadectwo samoświadomości politycznej członków rady wielkosiążecej, czujących się dysponentami domeny gospodarskiej. Piszący te słowa wspólnie z M. Janickim przygotowuje reedycję tego źródła.

²⁴ Na podstawie omawianego poszytu (s. 305–309) edycję dwóch dokumentów Bohdana Chmielnickiego z 1649 i 1654 r., wystawionych dla wójta kijowskiego Bogdana Somukowicza, przygotowuje K. Mazur.

²⁵ W niniejszej edycji pominięto znajdujące się w poszycie dwa nie datowane listy rady gospodarskiej do Zygmunta Augusta (zachowane w formie kopii i konceptu), pochodzące najprawdopodobniej z czasu obrad sejmu brzeskiego 1566 r. (ss. 73–75; 207–208). W przypadku kopii wśród adresatów występuje Mikołaj Radziwiłł Rudy. Ze względu na skomplikowaną formę graficzną, rozliczne skreślenia, poprawki i przypiski listy te (szczególnie koncept) wymagają odrębnego potraktowania oraz szczegółowego komentarza historycznego i źródłoznawczego.

²⁶ Zob. list nr 2 niniejszej edycji. Zbadania wymaga określenie relacji między tymże listem a zawartą w liście króla do Radziwiłła Rudego (Niepołomice, 17 III 1550 r.) deklaracją, zapowiadającą nominację Rudego na hetmaństwo (wyd. *Listy*, nr 75, s. 155–159; szczególnie s. 157–158). Zob. też *Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII w. Spisy*, oprac. H. Lulewicz i A. Rachuba, Kórnik 1994 (dalej: Urz. WKL), nr 134, s. 42.

Na uwagę zasługuje list Rudego do króla, datowany z Bielicy 23 IX 1571 r., w którym hetman referuje władcy treść posłania wojewody połockiego księcia Andrzeja Suzdalskiego i przekazanego przez niego rejestru krzywd, jakich na pograniczu mieli się dopuścić Kozacy, oraz proponuje podjęcie odpowiednich działań²⁷.

Świadectwem obrazującym drogę napływu korespondencji osób trzecich do zbiorów radziwiłłowskich jest wspomniany już mandat, skierowany do Ostafiego Wołłowicza, marszałka nadwornego, podskarbiego litewskiego. Ten datowany z Knyszyna 28 VIII 1564 r. dokument nakazuje Wołłowiczowi zwrócenie hetmanowi wszelkich poniesionych kosztów związanych z wyposażeniem zabranych z Borysowa na granicę puszkarzy i furmanów. Zapewne Rudy wobec chronicznego braku gotówki w skarbcu gospodarskim otrzymał od Wołłowicza powyższy mandat jako swego rodzaju weksel.

Zasady edycji

Opracowanie edytorskie opiera się na zaleceniach instrukcji wydawniczej dla nowożytnych źródeł historycznych, przygotowanej przez Komisję Historyczną Polskiej Akademii Umiejętności w 1949 r.¹

Zasady przyjęte przy opracowaniu niniejszej edycji odbiegają od zaleceń instrukcji w punktach dotyczących zastosowania nawiasów dla oznaczenia uzupełnień miejsc zniszczonych lub rozwiązań skrótów. W edycji skrócenia konwencjonalne rozwiązano milcząco, natomiast skrócenia nietypowe rozwiązano w nawiasach okrągłych. Emendacje i koniektury zamieszczono w nawiasach kątowych. Inne uzupełnienia pochodzące od wydawcy, stosownie do zaleceń instrukcji, podano kursywą w nawiasach prostokątnych.

Specyfika źródeł, wynikająca przede wszystkim z ich języka, wymaga szeregu zabiegów modernizujących. Zmodernizowano pisownię, zastępując znaki nie występujące już we współczesnym alfabecie rosyjskim na obecnie stosowane. W ten sposób literę ‚at‘ zastąpiono literą ‚e‘, natomiast jusk mały i jotowane ‚a‘ transliterowano literą ‚Я‘ i odpowiednio: ‚w‘ (omega) — ‚o‘; ‚v‘ (ot) — ‚ot‘. Ligaturę ‚oy‘ w tekstach przybierającą formę ‚ѳ‘ oddano literą ‚y‘. Natomiast literę ‚n‘ zgodnie z zasadami współczesnej ortografii transliterowano literą ‚n‘ bądź ‚ñ‘².

W tekstach ruskich zazwyczaj liczby oddawano za pomocą liter, którym przypisane były odpowiednie wartości liczbowe, a ich funkcjonowanie w roli cyfry oznaczano umieszczoną nad literą poziomą kreską tzw. tytłem. Ze względu na niemożność uwidocznienia tytła przy zastosowaniu dostępnych edytorów tekstu oznaczenie to oddano za pomocą podkreślenia. W edycji, tak jak to jest w podstawie, podaje się wartości przy pomocy liter. Znaki te rozwiązywane są następnie cyframi arabskimi kursywą, w nawiasach kwadratowych, po znaku równości (np.: \underline{c} [=200]). Liczby w rzędzie tysięcy oznaczano literą odpowiadającą jedności z dodaniem w dolnej frakcji dwukrotnie przekreślonej ukośnej kreski (‡). Odwzorowanie takiego zapisu ze wskazanych wyżej powodów nie jest możliwe. W niniejszym wydawnictwie wartości rzędu tysięcy oddane zostały poprzez postawienie kreski przed literą jedności (np.: ‡a [=1000])³.

Mając na celu zwiększenie jasności przekazu, w edycji wprowadzono częściowe skrócenie zwrotów grzecznościowych, polegające na oddawaniu pierwszego ich członu w pełnej formie w odpowiednim przypadku i sprowadzeniu do sygli pozostałej części zwrotu. Praktyka ta jest zgodna ze

²⁷ Informacja na temat listu znalazła się we wspólnym referacie J. M. Eskina (Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych w Moskwie) i H. Grali (Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego) — Nowe źródła do dziejów rubieży połockiej w latach 1571–1572 r., wygłoszonym na międzynarodowej konferencji naukowej „Belarus’ i Paljaki: byloje narodau i kul’tur. X–XX st.” (Grodno, 28–30 IX 1999 r.). Pragnę tu podziękować dr H. Grali za udostępnienie tekstu referatu.

¹ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, pod red. K. Lepszego, Wrocław 1953 (dalej: *Instrukcja*).

² Zasady modernizacji oparto na zaleceniach instrukcji: *Pravila izdanija istoričeskich dokumentov v SSSR*, Moskwa 1990, § 93, s. 46.

³ *Instrukcja*, s. 9; por. A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, St. Źródł. 1, 1957, s. 162.

zwyczajami pisarskimi epoki. W ten sposób najczęściej występujący zwrot *Ваша Милость* sprowadzono do formy *Ваша М.* i odpowiednio *Вашей Милости* — *Вашей М.* itd. w pozostałych przypadkach i osobach. Podobnie przekazano zwrot grzecznościowy odnoszący się do osoby króla — *Ваша Королевска Милость* (*Ваша К. М.*) — itd.

W edycji zrezygnowano z oddawania liter nadpisanych kursywą, uznając, iż w przypadku tekstów pochodzących z II połowy XVI w. praktyka ta prowadzi jedynie do skomplikowania grafii edycji.

Zapiski przy adresach listów sporządzone w języku polskim transkrybowano według projektu zasad edycji tekstów staropolskich⁴.

1. Zygmunt August do Mikołaja Radziwiłła Rudego

Kraków 27 I 1550

Król, wobec groźby najazdu tatarskiego, w obawie przed osłabieniem obrony granic, nakazuje odłożenie roków sądowych w województwie wileńskim.

*Kraków, BCzart., rkps 2893, s. 141–144. Oryginał na dwóch kartach. Stan zachowania dobry. Ślady po zgięciach oraz pieczęci mniejszej litewskiej (zob. M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich, Kraków 1920, s. 28, nr 52; tabl. XV, nr 52*), odcisniętej w wosku przez papier na zamknięciu listu. Adres, s. 144: Подчашому нашому, справцы воеводства троцкого, державцы лидскому, василишскому и белицкому, пану Миколаю Радивилу. *Zapiski przy adresie*: Петер писарь¹ (XVI w.); List króla Augusta do pana Mikołaja Radziwiłła o sądach litewskich póki jeszcze urzędów powiatowych nie było (XVI w.); отложено роков судовых (XVI w.); Publicznych (XVIII w.).*

[s. 141:] Жикгимонт Август Бою милостью корол полский, великий князь литовский, руский, пруский, жомоитский, мазовецкий и инных.

Подчашому нашому, справцы воеводства троцкого^a, державцы лидскому, василишскому и белицкому, пану Миколаю Радивилу².

Што есмо перво сего писали до всех Вашей М. панов рад наших о роки судовыи, которыи мели быти о святомъ Михале осенънего света [=29 IX], откладаючи их на роки приплыи Великого Посту прилучого, абы Ваша М. к тому ся року для тых справъ судовых до Вилни не зежчали и их не справовали, аж до того посту.

Ино есть добре явно Вашей М., которое ся намъ замешане с тымъ неприятелемъ нашимъ царемъ перекопскимъ³ тых часов стало, которого есмо на кождый час не будучи безпечни, казали есмо всей земли подданымъ нашимъ поготову быти, а инший поветы за порадаю и писанемъ Вашей М. велели есмо рушити до Бобруиска⁴. Для которого небезпеченства от того поганства на тот час прийдучий, тыи справы судовыи справованы быти не могутъ. Якож и тепер старосты наши вкраинныи без престани пишут к намъ поведаяючи, иж царевич

⁴ *Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt*, Wrocław 1955.

^a *rkps*: виленского.

¹ *Jedynym znanym pisarzem gospodarskim w XVI w. noszącym imię Piotr jest Piotr Michałłowicz Siemaszko (Siemaszkowicz) h. własnego (zm. 1560), od 1547 r. dworzanin Zygmunta Augusta, od 1549 r. starosta kamieniecki królowej Bony. Przeciw identyfikacji pisarza Piotra z Siemaszką (poza faktem piastowania starostwa) przemawia używanie przez niego tytułu pisarza jedynie podczas udziału w poselstwie do Moskwy w 1553 r. (Urz. WKL, nr 951, s. 129; PSB, t. 36, s. 617–618).*

² *Mikołaj Radziwiłł zw. Rudym h. Trąby (1512–1584), podczaszy wlk. litewski 1544–51, łowczy wlk. litewski 1546–54, sprawca 1549–50, a następnie wojewoda trocki 1550–66, hetman najwyższy litewski 1553, 1556–66, 1577, od 1578, wojewoda wileński od 1566, kanclerz wlk. litewski 1566–79, hetman inflancki od 1578 (Urz. WKL, s. 234; PSB, t. 30, s. 321–335).*

³ *Sahib Gerej I (zm. ok. 1551), chan kazański od 1521, chan krymski od 1532.*

и княжать на сей стороне Днепра, а с ними тридцать тысяч Татар маючи злы вмысль на панства наши. И естли бы тые роки судовый не были отложены, сами быхмо подданных наших и панства наши обезпечили.

Для чого видело ся намъ тьи роки судовии теперешнего Посту Великого отложити до тых часов, поки гонец наш от того царя, которого есмо до него послали, приедеть⁵ и поки мы з нимъ который | [s. 142] конец и постановене вчинимъ и Твоя бы М. о том ведал и на тот час прийдучий к тымъ рокомъ судовымъ теперешнего Посту Великого до Вилни не ехал и тых справ судовых не справовал(.) и подданнымъ нашимъ там ся для того збирати и тых роков ожидать не велели, нехай бы ся за тымъ не обезпечили, а службы наше пилни были до иншого часу и науки наше конечно.

Писан в Кракове, под летом Божего нароженья џафн [=1550], месеца г(е)н(вар)я, кз [= 27] ден, индикт и [= 8].

2. Zygmunt August do Mikołaja Radziwiłła Rudego

Kraków 3 II 1550

Król, wobec złamania przez chana krymskiego wcześniejszych układów i najechania Wielkiego Księstwa Litewskiego, nakazuje trwanie w pogotowiu oraz powierza Radziwiłłowi dowództwo nad całą siłą zbrojną Wielkiego Księstwa na czas groźby najazdu.

BCzart., rkps 2893, s. 39–42. Oryginał prawdopodobnie pierwotnie na dwóch kartach (karty z adresem brak). Stan zachowania dobry. Ślady po zagięciach. Pod tekstem pieczęć, odcisnięta w wosku przez papier (zob. M. Gumowski, loc. cit.). Zapiski: List poruczenia hetmanstwa nad ludźmi wszystkimi panu Radziwiłłowi podczassewi, wojewodztwa trockiego sprawcy Anno 1550 februarij (secunda)^b z Krakowa. (XVI w.); N° 8 (XVIII w.); N° 10. Fasc. 7. Publicznych (XVIII w.).

[s. 39:] Жикгимонт Август Божю милостю корол полский, великий кнзь литовский, руский, пруский, жомоитский, мазовецкий и инных.

Подчашому нашому, справцы воеводства троцкого, державцы лидскому, василишъському и белицкому, пану Миколаю Радивилу.

Што перво сего не будучи нам безпе(ч)ным того неприятеля нашего цара перекопъского⁶, который Бога и присягу свою пропомнивши и впоминки годовии⁷ от нас побравши и посла нашего великого съ своимъ посломъ зо всимъ добрым до нас отправивши и приязнь добрую к намъ отказавши, без каждое причины в панства наши царевичов и войска свои зрадливе пославши, казалъ великую шкоду и сказу панству и подданнымъ нашимъ вчинити; и видечи таковое зрадливое обурене его, казали есмо до всех подданныхъ наших писати, абы они мешкаючи у дворех своихъ ку службе нашей поготову были, кони держали сыпкое а зброи чисты.

^b rkps: w formie 2^a.

⁴ Bobrujsk — miasto nad rz. Berezyną, dziś w Republice Białoruś.

⁵ W grudniu 1549 r. król odesłał na Krym część poselstwa chana, które przybyło do Polski jesienią t.r. Zapewne przy tej okazji wyekspediowano wspomnianego gońca królewskiego z listami do chana. Zob. A. Tomczak, Z dziejów stosunków polsko-tureckich za Zygmunta Augusta 1548–1553, w: Księga pamiątkowa 150–lecia Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Warszawa 1958, s. 449.

⁶ Sahib Gerej I, zob. przyp. 3.

⁷ Mowa tu o podarku (upominku) rocznym, którego wysokość była ściśle określona w traktatach (zazwyczaj było to sukno, wyroby futrzarskie i złotnicze). Stanowiły one formę haraczu. Zob. L. Podhorodecki, Chanat Krymski i jego stosunki z Polską w XV–XVII w., Warszawa 1987, s. 99–100.

Ино тых часов писали до нас старосты наши украиние, поведаючи штож деитый царевичи, не переходечи на тую сторону Днепра, на сей стороне кочуют, ожидаючи з иннего часу и хотечи зася в панство нашо поити, пленити и воевати, чого им Боже милый рач помъстоу быти. А так мы не опускаючи звыклое Милости бачности к подданным нашимъ и маючи о том пилную мысль, абыхмо панства и подданных наших от того неприятеля нашего в добром безпеченстве заховали и маючи теж добрую веру у Твоей М., пану раде нашомъ, по звыкломъ заховани предков Твое? М. ку предкомъ нашимъ и отца Твоего⁸ ку Его [f. 40] М. светое и славное памяти пану отцу нашому⁹, видело ся намъ туя справа военную на тот час на Твою М. преложити и вси поветы и княжат, панят и все рыцарство у справу и моц Твоей М. поручити. Длѣчогож жидаем и приказуем Тобѣ, аж бы Тво М. маючи ведомост о том поганстве Татарех там, где бы того потреба вказывала, на перед сам ся поспешил, жебы подданныи наши туя спешност Твою слышачи, тым рыхлей а способне на туя послугу нашу ку Твоей М. збиралися и знесымся [?] восполномъ з ыными паны радами нашими, братею своею и зо всими земями противку тому поганству неприятелем нашим тягнуль, и панству и подданным нашим оброну, а над тым неприятелем нашим, за таковое зрадливое обурене его, помсту чинил, сколко Вашей М. Бог милый допоможе; жебы тот неприятел наш тым посланем людей своих вчинявши плен и шкоды подданным нашим, так яко перве сего с потехою с панства нашего невышол и яко за первшиє, так и за теперешние зрадливые вчинии свои (за охотными а верными послугами Вашыми) отпор и помсту добрую приняли и на потом таковое покусы и зрады над нами и панствы нашими, без нашое причины и винности чинити несмели.

А мы туя охотност и спешност и нелитоване працы и накладов Твое? М. ку службам нашим и земским хочем Твоей М. паметати ласкою нашою господарською и чти повышенем яко пану а раде нашой.

Писан у Кракове, под летом Божего нароженья џафн [=1550], месеца февраля г [= 3] ден, индикт и [= 8].

Петер пиарь¹⁰

3. Zygmunt August do Mikołaja Radziwiłła Rudego

Piotrków 18 VI 1550

Król poleca, by: 1° bojarzyna grodzieńskiego Borysa Koszczyca, uchylającego się od stawienia się przed sądem, i podobnie 2° bojarów grodzieńskich, którzy jakoby z rozkazu królowej Bony nie stawiają się przed sądem Rudego, ukarano według Statutu Litewskiego; 3° Stanisław Worona pozostał w więzieniu, póki nie spłaci wszystkich swoich zobowiązań.

BCzart., rkps 2893, s. 149–152. Oryginał na dwóch kartach. Stan zachowania dobry. Ślady po zgięciach i pieczęci, odcisniętej w wosku przez papier na zamknięciu listu (M. Gumowski, loc. cit.). Adres, s. 152: Подчашому нашому, справцы воеводства троцкого, державцы лидскому, белицкому и василишскому, пану Миколаю Радивилу. Zapiski przy adresie: List króla Augusta do pana Mikołaja Radziwiłła Anno 1550. (XVI w.); написане через стрета отпис(и) (XVI w.); Publicznych (XVIII w.).

⁸ Jerzy (Jurij) Radziwiłł zw. *Herkulesem Litewskim* h. *Trąby* (ok. 1480–1541), ojciec Mikołaja Rudego, podczaszy wlk. litewski 1509–17, wojewoda kijowski 1511–14, hetman dworżański 1520–23, kasztelan trocki od 1522, kasztelan wileński od 1527, marszałek dworny 1528–41, hetman najwyższy od 1531. Zob. *Urz. WKL*, s. 233; *PSB*, t. 30, s. 225–229.

⁹ Zygmunt I Stary (1467–1548), król polski od 1507 r.

¹⁰ Zob. przyp. 1.

[s. 149:] Жикгимонт Август Божю милостью корол полский, великий князь литовский, русский, пруский, жомоитский, мазовецкий и инных.

Подчашому нашому, справцы воеводства троцкого, державцы лидскому, белицкому и василишскому, пану Миколаю Радивилу.

Пишеш Тво М. до нас, иж бояринь городенский Богущь Кошчичь¹¹, будучи позван позвы Твоей М. от Павла Котовича¹² не сталъ. За чимъ и децкий по него дан был. Он и за децким не стал, и за тым Твоя М., водле обычая права, послал увязчого. Он увязаня не допустилъ и увязчого збил, о чом Твоя М. широко и обтяжливе до Нас писал, абы тот Кошъчичь за таковой выступъ против вряду учиненый, был каранъ, о чомъ первой сего и Тво М. самъ и панове рада через Павла Котовича к намъ писали. Мы о томъ до панов рад отписали, абы тот Кошъчичь за то был ведля статуту скаран ижбы на потом и другие от таковое смелости повстегалися. Мамы за то, иж вже тая наука до панов Их М. дошла.

Пишеш теж Твоя М., иж бояре городенские будучи (.) при суде троцком, подобно за росказанемъ королевое Е? М. пани матки наше¹³, перед Твоею М., яко перед справцою на сей час воеводства троцкого, ку праву становитися не хотят, Твоя бы М. мощно перед собою децкими своими ставити казал. А хто бы не стал против таковому, заховайся подле статуту.

Пишеш Твоя М., иж Миколай Ворона¹⁴ одержал лист с канц(ал)ереи наше до Твоей М., абы ему съ паном его, | [s. 150] съ паном Скопом¹⁵, около речей бряславских¹⁶ была справедливость учинена. И пишеш, иж Ворона будучи в немалой суме пенязей осужонъ, не толко бряславцом, але и инным построннымъ, осажон есть за то тамъ же в замку нашомъ бряславском, абы первой за то досыть учинил. Тож бы себе на Скопе искал, ино ведаеш Твоя М. сам, иж в таковых речах што ся дотычеть листов о справедливост того ни коли канцалерея наша боронити никому не можетъ. Прото пан тот Ворона нехай с турмы не вылятаеть, алиж то все, што на немъ присужоно каждому заплатит, а заплативши на он час можетъ с паномъ Скопом мовити о што хот.

Писан в Петровке, лета џафн [= 1550], месеца июня, иі [= 18] ден.

¹¹ Bogusz Koszczyz, zapewne spokrewniony z Iwazką Koszczycą h. Poraj, bojarem grodzieńskim, wzmiankowany w 1518 r. Zob. Herbarz szlachty prowincyi witebskiej, Kraków 1899, s. 53–54; A. Boniecki, Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim, Warszawa 1887, s. 150.

¹² Paweł Kotowicz h. Korczak (Wręby), bliżej nie znany. Zob. Herbarz, s. 54–55; W. Kojalowicz, Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tzw. Compendium, Kraków 1897, s. 327.

¹³ Bona Sforza d'Aragona (1494–1557), matka Zygmunta II Augusta, druga żona Zygmunta I Starego od 1518 r.

¹⁴ Prawdopodobnie Mikołaj Hniewoszewicz Worona h. Pawęża, ziemianin żytomierski, dziedzic Łowkowa, wzmiankowany w 1551 r. Zob. A. Boniecki, op. cit., s. 385; W. Kojalowicz, op. cit., s. 211.

¹⁵ Stanisław Jakubowicz Skop (Anielinus, Anielino) h. Trąby (zm. 1554), pisarz (sekretarz) łaciński 1523–51, starosta lidzki 1541–47, starosta brastawski od 1549. Zob. A. Boniecki, op. cit., s. XXVI, XXXII; Urz. WKL, s. 240. Jako starosta brastawski dopuścił się nadużycia władzy i ucisku poddanych. Do zbadania jego działalności król powołał komisję, w której skład wchodził Mikołaj Radziwiłł Rudy. Zob. Listy, nr 65, s. 138; nr 70, s. 145.

¹⁶ Brastaw — miasto nad rz. Dźwiną w d. województwie wileńskim, siedziba starostwa i powiatu, obecnie w Republice Białorusi.

4. Zygmunt August do Mikołaja Radziwiłła Rudego

Kraków 25 V 1553

Król prosi o przestanie do Bełza jednego lub dwu sokołów–krzeczotów dla Stanisława Tęczyńskiego, kasztelana lwowskiego, udającego się w poselstwie do Turcji.

BCzart., rkps 2893, s. 173–174. Oryginał na pojedynczej karcie. Stan zachowania dobry. Adres, s. 174: Воеводе троцкому, державцы лидскому, василишскому, белицкому и сомилишскому, пану Миколаю Юревичу Радивилу. *Zapiski przy adresie: Остаф Волович писарь*¹⁷ (XVI w.); Pan Tęczyński do Turok w poselstwie jeździł Roku 1553 (XVI w.); od króla Augusta do pana Mikołaja Radziwiłła wojewody trockiego o krzeczoty, żeby przez pana Tęczyńskiego do Turek posłać 1553 (XVI w.).

[s. 173:] Жиггимонт Август Бою милостю корол польский, великий князь литовский, русский, пруский, жомойтский, мазовецкий и иных.

Воеводе троцкому, державцы лидскому, василишскому, белицкому и сомилишскому, пану Миколаю Радивилу.

Поведаемъ Твоей М., иж есмо на тот час з ласки Божей в добрымъ здорови. При томъ есть потр(е)ба намъ кречетовъ¹⁸ тых часов до Турок слати, ино мне умыслнне для того послали до Твоей М. коморника нашего Станислава и мысливца Левона¹⁹. И будеш–ли Твоя М. мети кречеты в себе, жадаем тебе, што бы ее и для нас чинячи, одного або и двух кречетов, а с ними мысливца умелого, который бы занести их умель, послалъ с тымъ коморникомъ нашимъ до пана лвовского, старосты любе(л)ского и бэлзского, пана Станислава граби с Танчина²⁰ до Бэлза²¹, отколь он на послугу нашу в посэлстве до Турокъ выехати маеть²², чимъ Твоя М. речь удрячнюю намъ учинишь.

Писан у Кракове, лета Божего нароженья џафџи [= 1553], месеца мая, ке [= 25] дня.

5. Zygmunt August do Ostafiego Wołłowicza

Knyszyn 28 VIII 1564

Król nakazuje zwrócenie Mikołajowi Radziwiłłowi ze skarbca gospodarskiego sum poniesionych na wyposażenie furmanów i puszkarzy, służących przy działach, które zabrał był z Borysowa.

¹⁷ Ostafi (Eustachy) Wołłowicz h. Bogoria (zm. 1587), pisarz wojewody wileńskiego Jerzego Hlebowicza, podstarości brzeski od 1551, pisarz gospodarski 1551–66, marszałek gospodarski 1553–61, marszałek nadworny 1561–69, podskarbi ziemski 1561–66, starosta brzeski od 1565, podkanclerzy 1566–79, kasztelan trocki od 1569, kasztelan wileński i kanclerz wlk. litewski od 1579. Zob. *Urz. WKL*, s. 251.

¹⁸ Krzeczot — odmiana sokola.

¹⁹ Prawdopodobnie pisarz pomylił funkcje wymienionych dworzan. W źródłach występuje Stanisław, strzelec wzmiankowany w l. 1548–51 (M. Ferenc, *Dwór Zygmunta Augusta*, Kraków 1998, s. 231), oraz Jan Lewon (Lewon), kurier przed 1545, później pokojowiec (komornik) gospodarski (ibid., s. 183, 208, 215; *Listy*, nr 107, s. 208).

²⁰ Stanisław Tęczyński h. Topór (zm. 1561), starosta lubelski po 1552, starosta bełski 1546–60, starosta lwowski 1547–60, wojewoda sandomierski 1554–55, wojewoda krakowski 1555–61. Zob. *Urzednicy województwa ruskiego XIV–XVIII w. Spisy*, oprac. K. Przyboś, Wrocław 1987, s. 399; *Urzednicy województwa krakowskiego XVI–XVIII w. Spisy*, oprac. S. Cynarski i A. Falniowska–Gradowska, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1990 (dalej: *Urz. Kr*), s. 266; *Urzednicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII w. Spisy*, oprac. K. Chłapowski i A. Falniowska–Gradowska, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1993, s. 219.

²¹ Bełz — miasto na zach. od Sokala, stolica województwa.

²² Tęczyński posłował do Porty latem 1553 r., gdzie 1 sierpnia tegoż roku odnowił polsko–turecki traktat pokojowy. Zob. R. Żelewski, *Dyplomacja polska w latach 1506–1572*, w: *Historia dyplomacji polskiej*, t. 1: połowa X–1572, red. M. Biskup, Warszawa 1980, s. 682; A. Tomczak, *Z dziejów*, s. 460–462.

BCzart., rkps 2893, s. 145–146. Oryginał na pojedynczej karcie. Stan zachowania dobry. Pod mandatem odcisnięta pieczęć, obecnie w znacznym stopniu wykruszona (M. Gumowski, loc. cit.). Zapiski na s. 146: do pana ^cOstafia Wolowicza^c podskarbiego, aby nakłady pana wojewody trockiego, które furmanom u dział na koszt zapłacił ^di puszkarcz^d anno 1564, podpis ręki (XVI w.).

[s. 145:] Жикгимонт Август Божю милостю корол полский, великий князь литовский, русский, пруский, жомоитский, мазовецкий и инных.

Маршалку дворному, подскарбему земскому Великому Князьства Литовского, писару нашому, старосте могилевскому, пану Остафью Воловичу.

Писаль до Нас воевода троцкий, гетманъ нашъ навъшшый Великому Князьства Литовского, староста мозырский, державца лидский и сомилшпский, панъ Миколай Юревичъ Радивиль, штож он рушивъшися з воиски нашими ку границамъ неприятельским московским на отпор неприятелеви, а оборону панствам нашим и беручы зь собою дела з Борысова²³ (которые по прошлой потребе минувое зимы²⁴ онде в Борысове через Его М. zostавены были) фурмановъ и пушкарровъ, которые там в Борысове при тых делех были, мало не нагих и босых, з собою взялъ и некоторые потребности и речы до проваженя дел належачие, от фурмановъ и пушкарров позоставованые, власными пинязьми своими повыкуповал и оные дела теж своим власным накладом оттоль выправивъши з собою повезл.

Прото кгда пан воевода троцкий реистрь того накладу своего до Твоей М. пошлетъ, абы Твоя М. Его М. пинензи его водлугъ того реистру его зь скарбу нашего отослалъ, а пушкаром теж и фурманом, што бы ес<л>и за службное, если им што в скарбе нашом винно, заплатил и на ново пинензи их послалъ без жадного оmeshканья.

Писан у Кнышине²⁵, лета Божего нароженья џафџд [= 1564], месеца августа ки, [= 28] дня.

^eSigismundus Augustus

Rex s(ub)s(cripsi)t ^{f-g}

Ян Шумкович²⁶

6. Zygmunt August do Mikołaja Radziwiłła Rudego

Knyszyn 13 III 1568

Król zawiadamia o zwołaniu sejmu litewskiego do Grodna i nakazuje rozesłać listy o zebraniu się sejmików powiatowych.

BCzart., rkps 2893, s. 183–184. Oryginał na jednej karcie. Stan zachowania dobry. Ślady po zgięciach i pieczęci, odcisniętej w wosku przez papier na zamknięciu listu (zob. M. Gumowski, loc. cit.). Adres, s. 184: Воеводе виленскому, канцлеру Великому Князьства Литовского, старосте лидскому и мозырскому, державцы борисовскому, пану Миколаю Юревичу Радивилу, а в небытности

^{c-c} rkps: napisane inną ręką; ^{d-d} rkps: dopisane tą samą ręką co ^{c-c}; ^{e-g} rkps: autograf króla; ^f rkps: w formie ss[†].

²³ Borysów — miasto nad Berezyną w d. województwie mińskim, obecnie w Republice Białoruś. Armaty miały zapewne być wykorzystane podczas oblężenia Połocka.

²⁴ Mowa o kampanii pierwszych miesięcy 1564 r., podczas której Mikołaj Rudy rozbił armię moskiewską w bitwie nad rz. Ulą dn. 26 stycznia. Zob. J. Natanson Leski, *Dzieje granicy wschodniej Rzeczypospolitej, cz. I: Granica moskiewska w epoce jagiellońskiej*, „Rozprawy Historyczne Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, t. 1, z. 3, Lwów–Warszawa 1922, s. 169.

²⁵ Knyszyn — miasto na Podlasiu, położone w północnej części Puszczy Knyszyńskiej. Od połowy XV w. znajdował się tam dwór myśliwski, ulubiona rezydencja Zygmunta Augusta.

²⁶ Jan Szymkowicz h. Kościeszka odm. (zm. po 1 V 1569), pisarz królowej Bony, marszałek gospodarski od 1551, starosta tykoński od 1554, pisarz gospodarski od 1554. Zob. Urz. WKL, s. 244.

Его М. самого на тот час у Вилни ино наместнику Его М. тамошнему. *Zapiski przy adresie: List króla Augusta do Pana Mikołaja Radziwiła wojewody wileńskiego o rozesłanie listów sejmowych (XVI w.); o rozosłanie listów (XVI w.); 54 fas. 58 Publ (XVIII w.).*

[s. 183:] Жикгимонт Август Бою милостю корол полский, великий князь литовский, русский, пруский, жомоитский, мазовецкий и инных.

Воеводе виленскому, канцлеру Великого Князьства Литовского, старосте лидскому и мазырскому, державцы борисовскому, пану Николаю Юревичу Радивилу, а в небытности Его М. самого на тот часъ у Вилни ино наместнику Его М. тамошнему.

Иж для потребъ земских зложили есмо съем великий валный на час певный, то ест по Велице Дни свтяе теперешнемъ пришлом в тый ден в Городне²⁷, а соимики поветовые во всих судовых поветех водлугъ статуту перед роком сойму валного за чотыри недели²⁸.

И то ознаимуючи и панов радъ и всих станов сойму належачихъ, на тот теперешний съемъ взываючи, яко до инных всих поветов, такъ и в повет тамошний виленский листы наше писати и ку розсылания их в том повете виленскомъ, там до владу кгородского послати есмо казали²⁹. Твоя бы М., пане воевода [!] виленский, а в небытности Его М. самого на тот часъ у Вилни, тебе наместнику Его М. тамошний приказуемъ, ажбы если заховываючися в том водлуг постановеня и уфалы сойму недавно минулого городенского³⁰, тые листы соймовые через возных поветовых до панов рад, до князей, владниковъ земских и поветовых и до всих станов, до кого суть писаты, тые листы в дома их послал и без кожного мешканя рознести и отдати, веле с пилностью постсрегаючи, жебы за неспешным рознесенем тых листов ни которое омешкане в той потребе земской нестало.

Писан у Кнышине³¹, лета Божего нароженья џафџи [= 1568], месеца марца, гц [= 13] дня.

Михаило Гарабурда писар³²

7. Mikołaj Radziwiłł Rudy do Zygmunta Augusta

Rubieniewice 22 II 1571

Zwraca się o ponowne rozpatrzenie wyroku króla w sprawie o opiekuństwo nad Maryną Kopciówną pomiędzy nim, Wasylem Kopciem, i jego matką Marią z jednej strony, a Ostafim Wołłowiczem, kasztelanem trockim, podskarbis nadwornym litewskim, Mikołajem Naruszewiczem podskarbis ziemskim litewskim, i jego bratem, Stanisławem, ciwunem wileńskim, ojczymem Maryny z drugiej strony, bez naruszania zasad Statutu Litewskiego.

BCzart., rkps 2893, nr 36, s. 177–180. Oryginał na dwóch kartach. Stan zachowania dobry. Ślady po zgięciach. S. 179 — prawy górny róg oderwany, przez co w dziewięciu pierwszych wierszach brak kilku znaków. Adres, s. 180: Наяснейшому господару нашому милостивому Жикгимонту Августу, Божею милостю королю польскому, великому князю литовскому, рускому, прускому,

²⁷ Grodno — miasto nad Niemnem, w woj. trockim, siedziba starostwa, obecnie w Republice Białorusi.

²⁸ Sejm grodzieński 1568 r. obradował w maju i czerwcu. Zob. M. Ljubavskij, *Litovsko-ruskij sejm...*, Moskwa 1901, s. 790–815).

²⁹ Formularz listu o złożeniu sejmików wyd. z *Metryki Litewskiej* M. Ljubavskij (op. cit., *Priloženja*, nr 67, s. 198–200).

³⁰ Wspomniany sejm obradował w Grodnie w dniach I XII 1566–6 I 1567 r. Zob. *ibid.*, s. 756–773.

³¹ Knyshyn, zob. przyp. 25.

³² Michał Haraburda h. Abdank (zm. 1586), diak gospodarski, pisarz włk. litewski 1566–86, kasztelan miński od 1584, z polecenia Zygmunta Augusta i Stefana Batorego wielokrotnie posłował na Krym i do Moskwy. Zob. *Urz. WKL*, s. 209; *PSB*, t. 9, s. 288–290.

жомоитскому, мазовецкому, лифлнтскому и инныхъ. *Zapiski przy adresie: o Kopciówną i Erasma Dębinskiego, Anno [15]71. List pana wojewody wileńskiego (XVI w.), Nr 35 fasc. 58 Publ (XVIII w.).*

[s. 177:] Наяснейший Милостивый Господару, королю
пане а пане, пане нашъ милостивый.

Яко ест вышол вырокъ Вашей К. М. з одное стороны межи мною и паномъ Васильемъ Коптьемъ³³ и маткою его, маршалковою Вашей К. М., пани Васильевою Копь(т)евою, пани Марею³⁴, а з другое стороны межи паномъ трецкимъ, подканц(л)эрымъ Великого Князьства Литовского, старостою берестетскимъ и кобрынскимъ, паномъ Остафьемъ Воловичомъ, а паномъ подскарбимъ земскимъ Великого Князьства Литовского, писаромъ Вашей К. М., державцою марковскимъ, ушполскимъ и пенянскимъ, паномъ Миколаемъ Нарушевичомъ³⁵ и братомъ Его М., паномъ Станиславомъ Нарушевичомъ, тивуномъ виленскимъ³⁶.

Ставити перед Вашею К. М., пану тивуну виленскому пасербицу свою, дочку пана Ивана Коптя, панну Марыну³⁷ на день осмый месеца марца в року нинешнемъ семьдесятъ первомъ ку данью до шлюбу сыну Его М. пана канцлера корунного³⁸, пану Эраз(.)у³⁹ Дэмбинскому, хоружому двору Вашей К. М.³⁹, а по шлюбе маеть быти дана на хованье, Наяснейший Милостивый Господару, до малжонки Его М. пана канцлера корунного⁴⁰. Пан^h Копать [!] за порученьемъ и моцю от мене даною около опеки тое панны и маетности её перед судомъ Вашей К. М. поступовал и помню добре, жем посполу с паномъ троцкомъ и с тымъ то паномъ Васильемъ Коптьемъ пану канцлеру обецали за сына Его М. тую паненку зычтити за часом дорослыхъ лет её, але о малженство и о хованье тое панны в дому Его М. пана канцлера, ач на зацномъ и на устивомъ местцу, ведже есмо стало над порученье и волю мою опекунскую.

Але я, помнечи штомъ пану канцлерови коронному обецалъ за того сына Его М., пана Эразмуса Дэмбинского, тое панны и тепер в стан малжонский зычу, а прыставаючи выроку Вашей К. М. и до шлюбу, абы была даня — не отмавямъ, и естли шлюб с тымъ то мянованымъ сыномъ пана канцлеровым, паном Эразмусомъ Дэмбинскимъ на тот рок дойдеть и на хованье до малжонки пана канцлеровое, яко вжо до власное матки призывалам, маючи

^g rkps: Эразжо ѿ. ^h rkps: слово powtórzone.

³³ Bazyli (Wasył) Wasylewicz Kopeć (Kopot) h. Kroje, syn Sidora Wasyla Kopcia i Marii z Kroszyńskich, kasztelan nowogródzki, wzmiankowany (bez tytułu) w 1546 i 1550 r. Zob. biogram ojca: PSB, t. 13, s. 633, i syna, Jana Karola: *ibid.*, s. 628–629.

³⁴ Maria z Kroszyńskich Kopciowa, córka Konstantego Kroszyńskiego, żona Sidora Wasyla Kopcia (zm. 1531), marszałka hospodarskiego od 1522. Zob. *ibid.*; A. Boniecki, *op. cit.*, s. 157–158 — jako nie znana z imienia.

³⁵ Mikołaj Jan Naruszewicz, h. Wadwicz (zm. 1575) sekretarz (pisarz) hospodarski 1562–66, podskarbi ziemski litewski od 1566. Zob. *Urz. WKL*, s. 223; PSB, t. 22, s. 567–569.

³⁶ Stanisław Naruszewicz h. Wadwicz (zm. 1589), brat Mikołaja Jana Naruszewicza, ciwun wileński od 1564, kasztelan mściłowski od 1580/81, kasztelan smoleński od 1588. W 1563 r. poślubił Marynę Lwową Połubińską, wdowę po Iwanie Kopciu (zm. w lutym 1563 r.), i długo procesował się z rodziną żony o opiekę nad pasierbicą, Maryną. Zob. PSB, t. 22, s. 572–573.

³⁷ Maryna z Kopciów Dembińska, córka Iwana Kopcia z linii smoleńskiej (a nie jak u A. Bonieckiego, *op. cit.*, s. 141 — witebskiej), dworzanina królewskiego, wzmiankowanego w 1541 r., i Maryny Połubińskiej, wnuczka Sidora Wasyla Kopcia i bratanka Bazylego (Wasyla). W 1576 r. poślubiła Kaspra Dembińskiego, podkomorzego mielnickiego. Zob. A. Tomczak, *Walenty Dembiński, kanclerz egzekucji, ok. 1504–1584*, Toruń 1963, s. 160–161.

³⁸ Walenty Dembiński h. Rawicz (ok. 1504–84), sędzia grodzki krakowski od 1535, podstarości krakowski 1539–1543, pisarz ziemski krakowski od 1544, referendarz koronny 1544–51, burgrabia krakowski 1549–51, kasztelan biecki 1550–55, kasztelan sądecki 1555–63, podskarbi koronny 1561–64, kanclerz wlk. koronny 1564–76, kasztelan krakowski 1576–84. Zob. *Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII w., pod red. A. Gąsiorowskiego*, Kórnik 1992 (dalej: *Urz. Pol.*), s. 165; *Urz. Kr.*, s. 221–222; PSB, t. 5, s. 78–79; A. Tomczak, *Walenty Dembiński, passim*.

³⁹ Erazm Dembiński h. Rawicz (zm. po 1612), syn Walentego Dembińskiego, chorąży nadworny koronny, wzmiankowany w 1569 r. W tym też roku posłował do Szwecji. Po 1571 r. przyjął święcenia — dziekan krakowski, proboszcz kościoła św. Michała na zamku krakowskim, od 1606 scholastyk łączycycki. Ubiegał się bez powodzenia o rękę Maryny Kopciówny. Zob. *Urz. Pol.*, s. 27, 164; A. Tomczak, *Walenty Dembiński*, s. 158–160.

⁴⁰ Zoną Walentego Dembińskiego, kanclerza wlk. koronnego (zob. przyp. 38), była Barbara z Bebelna Gosławska. Zob. A. Tomczak, *Walenty Dembiński*, s. 144–145.

тую надею, же Ваша К. М., мой милостивый пан, так то осмотри будеш рачил, яко се ничего над волю тое панны | /s. 178/ деяти не будеть, а в томъ и сумнение мое перед Паномъ Богомъ вольно будеть. Але если бы за кого иного, а не за пана Эразмуса Дэ(м)бинского пан Копоть тую панну в летехъ молодых в стан малжонский и до шлюбу зволюти хотель, альбо на який сэквестръ, где бы самъ умыслил, приводил за мощю отцней в той справе на позыскованье опеки панны, маетности её, я Вашей К. М., пану своему милостивому, в томъ ся оповядамъ, иж я з стороны опеки моеё на то призволити не могу и Вашей К. М., пану своему милостивому, з местца моего, яко верная рада, а яко подданный пана своего милостивого, унижене прошу, абы Ваша К. М. възревши на малостлетое панны не рачил допускать с кимъ инымъ, а не с паномъ Эразмусемъ Дэмбинскимъ на шлюб приводить, так тэж и в сэквестръ, где не ест воля нас, всех опекунов, звлаца обеюх сторон, же рачил бы Ваша К. М. над статуть права нашего Великого Князьства Литовского тое панны давать, аж к(г)ды нас Ваша К. М. розсудити рачиш, которая сторона пры опецэ зостанеть, кгдаж и мощю с компромисарского листу, за которымъ до суду Вашей К. М. в той справе¹ приточили ся есмо, ест то обваровано, же не инымъ правомъ, одно статутымъ Великого Князьства Литовского тая справа конец прыймовати маеть, о што и по вторе покорне прошу, абы ся для тое справы статуту ничего неуближало.

А на остатокъ до пэвного часу волю, же тая панна в хованью будет на томъ же местцу, яко и на тот час пры пани подскарбиной земьской Великого Князьства Литовского⁴¹, поки Ваша К.М. в той всей справе вырок и розсудок свой панский будешъ рачил учинить. И будуль отсужон, Милостивый Господару, от опеки, то гды сумнение будеть, вольн от шафунокъ тое сироты, пакли тэж Ваша К. М. мене и пана Василья Коптя з маткою его пры опецэ зоставити рачишъ, на он час перед Маестатом Вашей К. М., паномъ моимъ милостивым, з стороны | /s. 179/

моеё опеки то такъ обваровати хочю [.....]¹
 семь, прыстоинимъ, учтивымъ и безпечнымъ[мъ, что]¹
 тая сирота осмотрена была и жадного зн[.....]¹
 пела якож пэвень есми, иж Ваша К. [Милость,]¹
 господарь хрыстьянский, права и свобод нашихъ не [ум-]¹
 нейший, сторож а всех сирот милосердный оборон[ца, ра-]¹
 чиш допустить от суду своего господарского яко на торо[ску]¹
 мою никоторого уближения над право посполитое отнosa[ти]¹
 сироте в малости лет ел прымушения якого делати, о чом словне [умо-]¹
 цованный мой перед Вашею К. М. в той справе у суду ширей мовити будеть.

Покорне прошу, абы Ваша К. М. рачил ку той справе его прыпустити и милостивое а ласкавое слышене мовенью его, яко умоцованому моему дати. А пры томъ просечи Пана Бога, абы в добромъ здоровю и fortunномъ панованью Вашей К. М., пана моего милостивого, до веку до того ховати рачил, каждыми потехами королевскими и звитезствомъ над непрятелемъ Вашей К. М. увеселяючи верне того Вашей К. М., пану своему милостивому зычечи, нанизшие и покорные службы мои в милостивую ласку Вашей К. М. поручам.

Писан в Рубежевичах⁴², месеца февраля, кв [= 22] дня, року oa [=71].

Вашей К. М.

верная рада и службникъ

Миколаи Радивил воевода виленский, канцлер Великого Князьства Литовского, староста мозырски, державца лидский и борысовский, покорне и зчльве.

¹rkps: słowo powtórzone; ¹rkps: urwany prawy górny róg karty (zob. opis).

⁴¹ Żoną Mikołaja Jana Naruszewicza, podskarbiego ziemskiego litewskiego (zob. przyp. 35), była Barbara, córka Mikołaja Kuncewicza. Zob. PSB, t. 22, s. 589.

⁴² Rubieżewice — miejscowość na zach. od Kojdanowa, między rz. Sułą i Pierekalą, w d. województwie wileńskim. Od 1550 r. w posiadaniu Radziwiłłów. Obecnie w Republice Białoruś.

8. Zygmunt August do Mikołaja Radziwiłła Rudego

Warszawa 20 V 1571

Król zawiadamia, że posłowie wielkiego księcia moskiewskiego [Iwana IV Groźnego] nie chcieli rozmawiać o szykanowaniu posłów Rzeczypospolitej w Moskwie, powołując się na brak instrukcji w tej sprawie, i po zaprzysiężeniu rozejmu oraz otrzymaniu od króla obietnicy wysłania do Moskwy posłańca wyprawieni zostali w drogę powrotną.

BCzart., rkps 2893, s. 129–132. Oryginał na dwóch kartach. Stan zachowania dobry. Ślady po zgięciach i pieczęci, odcisniętej w wosku przez papier na zamknięciu listu (M. Gumowski, loc. cit.). Adres, s. 132: Воеводе виленскому, канцлеру Великого Князьства Литовского, старосте лидскому и мозырскому, державцу борисовскому, пану Миколаю Юревичу Радивилу. *Zapiski przy adresie*: List króla Augusta do pana Mikołaja Radziwiłła wojewody wileńskiego oznajmując, że posłów moskiewskich z utwierdzeniem przemierza odprawił Anno 1571. (XVI w.); 42 f. 58 Publ (XVIII w.).

[s. 129:] Жикгимонт Август Божю милостю корол польский, великий князь литовский, русский, пруский, жомоитский, мазовецкий и инных.

Воеводе виленскому, канцлеру Великого Князьства Литовского, старосте лидскому и мозырскому, державцу борисовскому, пану Миколаю Юревичу Радивилу.

Ознаймуемъ Твоей М., иж што которые послы князя великого московского приходили до нас⁴³, тыи иншова ничего за собою не мели, толко порученье присяги наше пригледати и листъ перемирный под печатью нашою взяти⁴⁴. А мы росказали были некоторым паномъ радамъ нашимъ около обелъжения послов наших, котороеся имъ на Москве стало и о шкодах купцов наших, иж товары их загамовано, мовити⁴⁵, але иж они отказали, же о том росказаня и науки от господара своего⁴⁶ не мають и ни в которую речь вдаваться не хотели.

Мы на здержане того перемиря постановленого по звыклому обычаю присягу вчинивши и листъ нашъ перемирный под печатью нашою Великого Князьства Литовского дати имъ казавши, а о томъ обелъженю послов нашихъ и о шкодахъ купецкихъ и о инших речах, которыеся противко тому постановеню перемирному и присяге великого князя и над обычаи давный з стороны его деются, обещавши посланса нашего до него послати⁴⁷, тых послов есмо здесь не задерживаючи от сем отпустили. Твоя бы М., рада наша, о томъ ведал.

Писан у Варшаве, лета Божего нароженья тисеча пятсот семдесят первого, месеца мая, к [= 20] дня.

Михаило Гарабурда писарь

⁴³ *Mowa o poselstwie moskiewskim kn. Grigorija Mieszczerskiego, kn. Grigorija Putjatina i diaka Piotra Protaszewa. Zob. N. N. Bantyś-Kamenskij, Obzor vniešnich snošenij Rossii (po 1800 g.), č. 3, Moskva 1897, s. 101; „Vypiska iz posolskich knig” o snošenijach Rossijskogo gosudarstva s Polsko-Litovskim za 1547–1572 gg., [= Pamjatniki istorii Vostočnoj Evropy. Istočniki XV–XVII vv. (dalej: Pamjatniki), t. 2], Moskva–Varšava 1997, s. 266–267; por. także wstęp przyp. 27.*

⁴⁴ *Chodzi o trzyletni rozejm (do czerwca 1573 r.) zawarty 29 VI 1570 r. przez poselstwo Rzeczypospolitej, na którego czele stali Jan Krotoski, wojewoda inowrocławski, i Mikołaj Talwosz, kasztelan miński. Zygmunt August zaprzysiął rozejm i wystawił odpowiedni dokument 8 V 1571 r. Zob. N. N. Bantyś-Kamenskij, loc. cit.; R. Żelewski, op. cit., s. 703–704; J. Natanson Leski, op. cit., s. 176–183.*

⁴⁵ *Podczas pobytu poselstwa Krotoskiego i Talwosza w Moskwie doszło do szykanowania jego członków oraz obrabowania kupców, zwyczajowo towarzyszących posłom. Zob. H. Grała, Dyplomacja z upominkami w tle. Wokół ceremoniału poselskiego w stosunkach polsko-moskiewskich na przestrzeni XVI–XVII wieku, w: Skarby Kremła. Dary Rzeczypospolitej Obojga Narodów..., Warszawa 1998, s. 47–53.*

⁴⁶ *Iwan IV Groźny (1530–84), włk. książę moskiewski od 1533, car od 1547.*

⁴⁷ *W czerwcu 1571 r. do Moskwy wyruszyło poselstwo litewskie na czele z Michałem Haraburdą. Zob. N. N. Bantyś-Kamenskij, loc. cit.; Vypiska, s. 267; R. Żelewski, op. cit., s. 709–710, przyp. 52.*

9. Zygmunt August do Mikołaja Radziwiłła Rudego

Warszawa 3 IX 1571

Król zawiadamia o zwołaniu sejmu walnego do Warszawy i nakazuje rozesłać listy o zebraniu się sejmików powiatowych.

*BCzart., rkps 2893, s. 139–140. Oryginał na pojedynczej karcie. Stan zachowania bardzo dobry. Ślady po zgięciach i pieczęci zabezpieczającej zamknięcie (M. Gumowski, loc. cit.). Adres, s. 140: Воеводе виленскому, канцлеру нашому Великому Князьства Литовского, старосте мозырскому и лидскому, державцу борысовскому, пану Миколаю Юревичу Радивилу. *Zapiski przy adresie*: 53 f. 58 Publ (XVIII w).*

[s. 139:] Жикгимонт Август Бою милостю корол полский, великий князь литовский, руский, пруский, жомоитский, мазовецкий и инных.

Воеводе виленскому, канцлеру нашому Великому Князьства Литовского, старосте мозырскому и лидскому, державцу борисовскому, пану Миколаю Юревичу Радивилу, а в небытности Его М. самого у Вилни, ино наместнику Его М. тамошнему.

Посылаем до рукъ Твоих в том звязку листь нашъ отвороный писаный до князей, панов, воеводъ, старость и врадников наших земских и дворных и до всих станов народу шляхетского, которые имена свои мають у земли воеводства виленского о зложеном через нас, господара, соиму валного, сезд у Варшаве, на ден Трех Кролей [= 6 I] в року пришлом, семдестявтором⁴⁸, а соимиков поветовых, которые съем валный водле статуту Великому Князьства Литовского чотырма неделями упрежают, на час певный, то ест у неделю месеца декабря девятого дня в сем року семдестъ первом, яко то достаточне и меновите в о(в)ом листе нашом описано естъ⁴⁹.

Твоя бы М., пане воеводо виленский, а в небытности Его М. самого у Вилни тебе, наместнику Его М. тамошнему, приказуемъ, аж бы, еси оный листь нашъ о зложеном соиму валного и соимиков поветовых тогож часу, скоро Тобе сей нашъ лист дан будет, в месте виленском и в инных местечках того воеводства при костелех и на торгохъ обволати велел, и копе (е)го з него списавши, до именей панов радъ наших Их М. также княжать, панят, врадников земских и дворныхъ в оному воеводстве лежачих, через возных розослал, а потом тот лист наш на соимику поветовом всим станом, которые ся там зъедут оказал. Иначе не чинечи конечно.

Писан у Варшаве, лета Божего нароженья ѣафоа [=1571], месеца октебра, г [= 3] дня.

Матеи Савицки писарь⁵⁰

⁴⁸ *Sejm pierwotnie zwołano 5 VIII 1571 r., następnie odroczone 29 X 1571 r. na 6 I 1772 r., kolejne odroczenie do 2 II, potem 2 III, ostatecznie obradował w dn. 12 III–28 V 1572 r. Zob. Wł. Konopczyński, Chronologia sejmów polskich 1493–1793, Kraków 1948, s. 141.*

⁴⁹ *Komplet dokumentów wystawionych przez kancelarię gospodarską dla sejmików litewskich przed sejmem 1571 r. wyd. z Metryki Litewskiej I. I. Lappo (Vielikoje Knjažestvo Litovskoje vo vtoroj polovine XVI st. Litovsko-russkij povet i ego sejmik, Jur'ev 1911, Priloženja, nr I, s. 1–28).*

⁵⁰ *Maciej (Matwiej, Matys) Sawicki, h. Lubicz (zm. 1581), w l. ok. 1554–65 pracował jako sekretarz w kancelarii Mikołaja Radziwiłła Czarnego, starosta mielnicki 1569, sekretarz królewski, pisarz gospodarski 1566–81, kasztelan podlaski od 1574. Zob. Urz. WKL, s. 239; PSB, t. 35, s. 334–335.*

10. Mikołaj Radziwiłł Rudy do Zygmunta Augusta

Bielica 23 IX 1571

Zawiadamia, że wbrew wcześniejszym zapowiedziom nie dotarł do niego goniec wielkiego księcia moskiewskiego, lecz kn. Andrzeja Suzdalskiego, wojewody połockiego, w sprawie napadów i krzywd, wyrządzonych poddanym moskiewskim przez Kozaków, oraz zaleca powzięcie kroków, mających ukrócić napaści.

BCzart., rkps 2893, s. 187–190. Oryginał na dwóch kartach. Stan zachowania dobry. Ślady po zgięciach. Adres, s. 190: Наяснейшому господару нашому милостивому Жикгимонту Августу, Божею милостью королю польскому, великому князю литовскому, рускому, прускому, жо-моитскому, мазовецкому, лифлянтскому и инныхъ. Zapiski przy adresie: Z strony listu od wojewody połockiego, kniazia Andrzeja Suzdalskiego. (XVI w.); в земских потребах (XVI w.); Nr 10 fasc 58 Publ (XVIII w.).

[s. 187:] Наяснейший милостивый господару, королю пане,
пане а пане нашъ милостивый.

Oznaimilomъ был Вашей К. М., пану своему милостивому, за писанемъ старосты Вашей К. М. воронецкого, пана Корсака⁵¹, яко он дал был знать Его М. пану троцкому⁵² и мне до Вилна, жебы мел был гонец ити от самого князя московского⁵³ з листы его, што се потомъ отменило, иж приходил до мене гонец с Полоцка⁵⁴, от воеводы полоцкого, от князя Андрея Ивановича Суздальского⁵⁵, а не от самого московского и то толко о кривдах пограничных, которогомъ я с паном подскарбимъ Вашей К. М. Князтва Литовского⁵⁶ принял и маючы пры себе инных врадников Вашей К. М. и людей добрых немало. А с чымъ до мене приездчал и с чым емъ его отправил до того воеводы, то все при семь листе моемъ ку Вашей К. М., пану своему милостивому, посылаемъ⁵⁷, чому Ваша К. М., пан мой милостивый, вырозумевшы, а будет—ли на то воля Ваше К. М., казал писат и послат листы свои господарские до старост Вашей К. М. пограничныхъ, тых, которых держав то се деет, если се деет, яко тот Москвитин с Полоцка до мене писал, абы оные старостове Ваше К. М. того се достаточне выведали и обы сий тому учинили и з винных справедливость чынили правне пристоиную, а под срокгимъ Вашей К. М. розказанемъ, абы се под перемиремъ спокойне заховали.

Бо заправду, Наяснейший Милостивый Королю, под покоемъ вязни брат и продават и на дороги зажедчаючы, бить, грабит, моимъ малым зданьемъ, немогу тою воиною або валкою звать, але рыхлем по просту чыстым, шырым розбоемъ, бо то Ваша К. М. з листу того воеводы полоцкого до мене писаного обачит рачишь, где хто и што с подданных Ваше

⁵¹ Borkotab Głębocki Korsak h. własnego (zm. 1576), podstarości mohylewski 1555–61, rotmistrz królewski 1562–63, starosta dzisieński od 1566. Zob. PSB, t. 14, s. 103–104.

⁵² Ostafi (Eustachy) Wołłowicz, zob. przyp. 17.

⁵³ Iwan IV Groźny, zob. przyp. 46.

⁵⁴ Połock — miasto przy ujściu Połoty do Dźwiny. Ważna twierdza na granicy litewsko-moskiewskiej. Wielokrotnie oblegana przez wojska moskiewskie. W styczniu 1563 r. zdobyte przez Iwana IV Groźnego.

⁵⁵ Kn. Andrzej Iwanowicz Nogtiew-Suzdalski (zm. 1579), rosyjski dowódca, wojewoda Wielkich Łuk 1564, Połocka 1565–74, Muromia 1574–76 oraz Kazania od 1576. Zob. Encyklopedičeskij slovar, t. 21, izd. F. A. Brokgauz, I. A. Efron, S. Peterburg 1897, s. 314.

⁵⁶ Mikołaj Jan Naruszewicz, zob. przyp. 35.

⁵⁷ List kn. Suzdalskiego do Radziwiłła (dat. po 10 VII 1571 r.) oraz załączony do niego rejestr krzywd (Obidnyj spisok) wyd.: Gramoty i „Obidnyj spisok” połockogo vovody kn. A. I. Nogteva-Suzdalskiego 1571–1572 gg. podg. k pečati I. Grałja i J. M. Eskin, w: Dokumenty Livonskoj vojny podlinnoe deloproizvodstvo prikazov i vovod 1571–1580 gg. (Pamjatniki, t. 3), Moskva–Varšava 1998, nr 1 (s. 23–27) i 2 (s. 27–41). Zob. wstęp, przyp. 27.

К. М. и у кого з стороны Московское брал. А иж от мене того се доложыло до того Москвитина на Полоцкъ, же теж кривды подданым Вашое К. М. до него се | /s. 188/ с часомъ послать, списавшы мают, будет-ли теж и на то воля Вашое К. М., казат бы старостомъ Вашое К. М. пограничнымъ списат теж кривды подданных Вашое К. М., абы теж они з стороны своее подданым Вашое К. М. справедливост учинили.

Але на се о томъ мало. Пытам што се при границах деет ведже ледве бых неурядал, иж менший список подданных Вашое К. М. будетъ, ниж тот Московских, бо так ме штос залятает, жи не вси, але некоторые наши козаки, бы се одно с ким-тымъ не делили, што кому выдерут, под часомъ покою сут початкомъ тых речех вышей помененых.

Што пакъ будет воля Вашое К. М., с тым всимъ учинит, то я пуцамъ воли Вашей К. М., пана своего милостивого, а за тымъ верные и подданные службы мои, милостивой ласцэ Вашей К. М., пана моего милостивого, покорне поручамъ.

Писан у Белицы⁵⁸, року ѣафоа [= 1571], месеца сентебра, кГ [= 23] дн.

Наменьший слуга и верная рада Вашей К. М.,

Миколаи Радивил, воевода виленский, канцлер Великого Князьства Литовского etc. [!]

Aneks¹

1. Do Mikołaja Czarnego, Piotrków, 10 stycznia 1549 r. (org., pol.); publ. *Materiały historyczne spisane z autentyków Biblioteki Cesarskiej w Petersburgu*, wyd. S. Lachowicz, „Atheneum”, 5, Wilno 1842, nr 1, s. 38–39. Zidentyfikowany przez M. Janickiego.

2. Do Mikołaja Rudego, Kraków, 16 lutego 1549 r., BCzart., sygn. 2579, nr 14, s. 83–86 (org., pol.), zidentyfikowany przez M. Janickiego.

3. Do Mikołaja Czarnego i Mikołaja Rudego², Wilno, 4 grudnia 1552 r., BKórń., sygn. 1536, s. 19–22 (org., rus.).

4. Do Mikołaja Rudego, Warszawa, 23 października 1568 r., BKórń., sygn. 1536, s. 225–228 (org., rus.).

5. Do Mikołaja Rudego, Knyszyn, 2 grudnia 1569 r., BKórń., sygn. 1536, s. 253–254 (org., rus.).

6. Do Mikołaja Rudego, Warszawa, 16 lutego 1570 r., BKórń., sygn. 1536, s. 267–270 (org., rus.).

7. Do Mikołaja Rudego, Warszawa 24 marca 1571 r.;

8. Do Mikołaja Rudego, Warszawa, 25 maja 1571 r., BKórń., sygn. 1536, s. 339–342 (org., rus.).

⁵⁸ *Bielica — miasto nad Niemnem na wsch. od Lidy, siedziba starostwa, obecnie w Republice Białoruś. Zygmunt August nadał Mikołajowi Rudemu w 1558 r.*

¹ Niniejszy Aneks stanowi uzupełnienie do Aneksu I, zamieszczonego w artykule recenzyjnym z *Listów* (zob. przyp. 1).

² Radziwiłłowie, jak też w przypadku pozostałych listów z BKórń., sygn. 1536, uwzględnionych w powyższym zestawieniu, występują jako adresaci obok innych członków rady gospodarskiej. W edycji I. Kaniewskiej uwzględniono z wyżej wymienionego posyту jedynie 18 listów, skierowanych bezpośrednio do Mikołaja Rudego i tylko jeden, gdzie Radziwiłł (Mikołaj Czarny) został wymieniony wśród innych odbiorców listu (zob. *Listy*, s. 26, gdzie błędnie podano, iż list ten w edycji ma nr 258 — winno być: nr 255). Wymienione powyżej listy zignorowano bez słowa komentarza.